

УДК 37.013/42(091)

DOI <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2020.71-1.6>**В. П. Кравець**доктор педагогічних наук,
професор кафедри педагогіки
Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка**С. В. Кравець**кандидат філософських наук,
доцент кафедри теорії і практики перекладу
Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка

ПРОБЛЕМИ СЕКСУАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ В ПРАЦЯХ КЛАСИКІВ ВІТЧИЗНЯНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ НАУКИ

У статті проаналізовано становлення сексуальної педагогіки як науки у ХХ столітті. Встановлено, що в 1920–1930-х роках сексуальна тематика не користувалася популярністю у педагогів і в основному розглядалася педологами. Показано значення лідера педології А. Залкінда у формулюванні основних ідей сексуальної педагогіки. Ретельному аналізу піддані праці вченого, передовсім «12 статей заповідей пролетаріату» та «Статеве виховання». На особливий інтерес заслуговують його ідеї про неперервність статевої соціалізації, про інтегративний характер усіх ланок учбово-виховного процесу у реалізації її завдань, про значення сублімації у статево-вихованні підлітків.

На основі вивчення праць П. Блонського зроблена спроба оцінити вклад ученого в розвиток сексуальної педагогіки як науки. Особливий акцент зроблений на праці «Нариси дитячої сексуальності». Блонський розробив оригінальну методику вивчення дитячої сексуальності, вважаючи, що без цього не можна досягти успіху у сексуальній соціалізації учнівської молоді. Він наполягає на тому, що статево дозрівання дитина повинна зустріти підготовленою. Вперше в педагогіці професор демонструє гендерні відмінності проявів сексуальності, а також аналізує характер та причини статевої аномалії. Як ніхто у вітчизняній педагогіці, Блонський глибоко вивчав проблему першого кохання. Проаналізовані підходи Блонського до організації сексуальної освіти та статевого виховання в його працях, стурбованість дослідника неуцтвом педагогів і батьків у статево-вихованні.

У статті показано місце А. Макаренка у теоретичному та практичному вирішенні проблем сексуальної соціалізації. І хоч не з усіма висновками педагога можна погодитися однозначно, особливо з позиції сьогодення, а саме з його підходами до сексуальної освіти вихованців. Зацікавити може й формування досвіду нестатевої любові в працях Макаренка, його практика спільного виховання юнаків і дівчат у колективі. Показано й вирішення питань статевого виховання в працях В. Сухомлинського. Накреслено перспективи розвитку сексуальної педагогіки.

Ключові слова: сексуальна педагогіка, сексуальність, кохання, статево-виховання, сексуальна соціалізація, сексуальна освіта, сублімація.

Постановка проблеми. Під сексуальною педагогікою розуміють розділ педагогічної науки, що на основі вивчення сутності та закономірностей статевого дозрівання, гендерних особливостей психосексуального розвитку обґрунтовує зміст і технології сексуальної соціалізації дітей та підлітків, вивчає сутність і закономірності сексуальної освіти, статевого виховання та формування сексуальної і репродуктивної культури, їх взаємозв'язок з вихованням особистості взагалі. На жаль, упродовж розвитку суспільства, в різні історичні періоди проблеми сексуальної соціалізації належали до числа тих, які ігнорувались чи виключались зі сфери дослідження педагогічної науки. У працях вітчизняних педагогів, яких сміливо можна віднести до класиків педагогічної науки, так чи інакше ставилися і подекуди вирішувалися проблеми сексуальної

освіти і статевого виховання школярів, хоча цілісного підходу до проблеми сексуальної педагогіки нами не виявлено.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Упродовж ХХ століття (особливо починаючи з 1940-х років) проблеми сексуальної соціалізації, а отже, й сексуальної педагогіки були табуованими, а тому в працях вітчизняних дослідників рідко трапляються розвідки сексуально-педагогічної проблематики. Але з набуттям Україною незалежності і зняттям відповідних заборон з'являються праці та дисертаційні дослідження, що стосувалися сексуальної освіти та статевого виховання. Це такі українські дослідники, як О. Бялик, О. Главацька, І. Нестайко, Н. Левчик, Т. Паничок, Л. Ковальчук та інші. Але ці дослідження не стосувалися історико-педагогічного ракурсу розгляду проблеми.

Мета статті – аналіз еволюції ідей сексуальної педагогіки в працях класиків вітчизняної педагогічної науки ХХ століття.

Виклад основного матеріалу. Термін «сексуальна педагогіка» вперше був запроваджений у вітчизняний педагогічний дискурс Є. Лозинським [1]. У першій чверті ХХ століття з цим терміном співвідносився інший термін – «статеве питання», який був популярнішим серед учених, які торкалися проблем сексуальної соціалізації школярів, оскільки похідні поєднання від слова «секс» у вітчизняному менталітеті і суспільному дискурсі мали негативні смислові конотації, а тому не могли претендувати на загальну вживаність і легітимність, тим більше в такій сфері, як виховання дітей. Але в 1920-х роках термін сексуальна педагогіка все частіше використовується вітчизняними педагогами, зокрема К. Веселовською, А. Залкіндом, П. Блонським та іншими. У 1930 році виходить праця О. Бляшка під назвою «Сексуальна педагогіка».

Незважаючи на існування численних напрямів у вирішенні проблем сексуальної соціалізації у 1920-х роках (соціально-педагогічного, психоаналітичного (фрейдистського), антропологічного, християнсько-православного та інших), зі становленням культу особи Сталіна офіційною точкою зору з питань сексуальної соціалізації стала вульгарно-соціологічна позиція уродженця Харкова Арона Залкінда, котрий доводив, що *«статеве повинне в усьому підпорядковуватися класовому, нічим останньому не заважаючи, у всьому його обслуговуючи»* [2]. У своїх численних публікаціях він розглядав статеве життя як перешкоду на шляху будівництва нового соціалістичного суспільства.

З метою підпорядкування сексуальності класовим інтересам пролетаріату А. Залкінд розробив 12 принципів статевої поведінки пролетаріату [2]. Деяким принципам, висунутим А. Залкіндом, не можна відмовити в елементах здорового глузду, особливо враховуючи розбещеність молоді великих міст у питаннях взаємин статей. Можна сприйняти думку про шкідливість ранніх статевих контактів, про значення кохання в цьому, про негативні наслідки ревностів тощо. Але не можна не оцінити як безтактовне втручання в особисте життя людей принципів, що намагались регламентувати способи інтимного життя і його періодичність. Загалом же «Заповіді» А. Залкінда є свідченням того сумбуру, що панував у головах навіть освічених і культурних людей.

Незважаючи на таку крайню марксистську позицію, варто визнати, що А. Залкінд одним з перших у вітчизняній педагогіці сформулював основні ідеї сексуальної соціалізації учнівської молоді, серед яких такі: 1) немає особливого, спеціально організованого статевого виховання,

яке виокремлене з навчально-виховного процесу, *«необхідно добитися, щоб тема статі ніколи не підкреслювалась особливо, ізолювано, щоб у всіх заходах вона виступала як часткова серед інших тем»* [3, с. 40]; 2) кожна ланка педагогічного процесу повинна містити елементи статевого виховання; 3) виховання статей повинно здійснюватися в кожному віковому етапі розвитку; ... 10) онанізм «веде до надмірних затрат з боку організму»; 11) головне у сексуальній соціалізації – відвернути думку молоді від неспокою статі і спрямовувати її до вічно живих конкретних ідеалів; 12) всі різноманітні види людської творчості є не що інше як сублімована сексуальність [3, с. 41–42].

На думку А. Залкінда, заходи впливу на гіперсексуальність школярів включають у себе поліпшення сексуальної інформованості, фізкультурні та інші так звані фізіогієнічні заходи, сублімація, ігри, засоби мистецтва тощо. Сюди ж педолог відносив і боротьбу з повсякденною фізіорозпустою: любов'ю до надмірного тепла, до загострених смакових та загальних подразників, до м'якого ліжка; потрібна спартанізація навичок, загартування за прикладом стародавньої Спарти.

Ідеологічний розгром і партійний осуд педології, лідером якої був А. Залкінд, не лише закрили питання сексуальної соціалізації дітей і підлітків для обговорення їх на сторінках педагогічної періодики, не лише вилучили статі з радянської школи і педагогіки, але й дали старт новій радянській педагогіці як науці про «комуністичне виховання молодого покоління».

Іншою знаковою фігурою у вітчизняній сексуальній педагогіці є Павло Блонський. Ще до жовтневого перевороту 1917 року саме його книга «Вступ в дошкільне виховання» (1915) [4] стала своєрідним підсумком наукових дискусій про саму необхідність, методологію та методику сексуальної педагогіки. Аналізуючи дискусію в педагогічних колах з цього приводу, вчений виділяє в ній декілька полюсів. По-перше, питання про саму необхідність сексуальної соціалізації в стінах школи. Він вказує, що одні автори, застерігаючи від несприятливих наслідків ранньої сексуальної просвіти, яка, на їхню думку, лише розпалить уяву дитини, виступають проти її впровадження в навчальних закладах, а весь тягар пропонують перенести в сім'ю. Інші, навпаки, підкреслюють нездатність сім'ї повністю забезпечити дитину інформацією з питань статі, яка буде поповнена вулицею. Зрозуміло, що ця вулична інформація виявиться недостовірною, тому краще, якщо першими її інформаторами стануть компетентні педагоги.

По-друге, П. Блонський відзначає, що в суспільстві немає єдності щодо того, хто повинен здійснювати сексуальну соціалізацію – педагоги чи лікарі. По-третє, немає єдності і щодо того, що, в якому

обсязі і з якого віку слід повідомляти дітям і підліткам. Він звертає увагу на два підходи, що склались, і відзначає, що перший підхід (медичний) пропонує обмежуватися повідомленням знань біологічного і гігієнічного характеру, тоді як другий, педагогічний, намагається надати сексуальності ідеальний характер.

Узагальненням ідей і положень вітчизняної сексуальної педагогіки, з одного боку, а з іншого – вироком радянської педагогіки стала його праця «Нариси дитячої сексуальності» (1935). Оцінюючи стан морально-статевого виховання в радянській школі 1930-х років, він відзначав, що ніякої сексуальної соціалізації немає. Небажання школи організувати і проводити морально-статеве виховання він називає «святенництвом», підкреслюючи, що святенництво і розпушта йдуть поруч.

П. Блонський вимушений був констатувати масове нецтво вітчизняних педагогів у статевих питаннях. Не можна виховувати дитину в статевому відношенні, на його думку, не знаючи її. Тому увага педагога повинна, окрім іншого, спрямовуватись і на ознайомлення із сексуальністю дитини та її проявами в поведінці. Для вивчення статевого розвитку дитини вчений вибрав достовірні джерела – щоденники дітей і їхню переписку, розширюючи сферу дослідження, він вивчає сексуальні вчинки, думки, почуття, переживання. Але педагог критикував використання анкет і спостережень, відкидав метод експерименту, вважаючи, що штучне ініціювання сексуальних вчинків і переживань дітей може їм зашкодити.

Спостерігаючи за підлітками в різних обставинах їхнього життя, вчений обґрунтував свою основну тезу: саме в період статевого дозрівання, а не раніше збуджується потяг до представника протилежної статі. Передчасна еротизація дитини виникає лише в тому разі, коли вона стає жертвою статевої агресії, і призводить до змін в її психіці, не кажучи вже про фізичну шкоду. У своїх працях П. Блонський неодноразово вказував на те, що до настання статевого дозрівання підлітки повинні бути підготовлені, бо на ґрунті нецтва у них можуть розвинути «фантастичні сексуальні теорії», які в майбутньому можуть стати перешкодою на шляху повноцінного статевого розвитку. Він наголошував, що сексуальна педагогіка повинна не стільки інформувати, скільки виховувати [5].

Разом із тим П. Блонський вважав, що сексуальна просвіта в кращому випадку – несвідоме розбещення дитини, а в гіршому – своєрідний сексуальний комплекс самого вихователя, особливо якщо у нього не влаштоване особисте статеве життя. Метою статевого виховання є збереження і зміцнення цнотливості, а досягнення її можливе двома шляхами – гігієнічним і психологічним, перший з яких полягає в попередженні мастурбації (одяг, харчування, режим дня) і статевої розбе-

щеності, а другий – в усуненні душевного напруження та інтенсивних афектів, збудженні у дитини почуття соромливості.

Основними засобами статевого виховання П. Блонський називав: усунення всього, що подразнює нервові центри (тертя, зуд, теплові подразники, еротичні картини, порнографія); розвиток моторного контролю (спорт, фізична праця); розвиток соціального контролю (громадська думка, розвиток співчуття і поваги до іншої статі); розвиток розсудливого контролю (ідеологія статевої стриманості, статеві гігієна); сублімація, концентрація уваги на інтелектуальній, суспільній чи технічній праці; боротьба зі шкідливими звичками [5].

Особливий інтерес для педагогів являє фундаментальна праця П. Блонського «Вікові особливості дітей» (1936), особливо розділ «Підліток». Педагог демонструє залежність віку статевого дозрівання від статі, спадковості й умов життя. Тому встановлення середніх термінів підліткового віку має сумнівне значення. У будь-якій школі можна, на його думку, знайти 14–15-річних хлопців, у яких ще не розпочалося статеве дозрівання, у яких воно вже закінчилося, чи таких, у яких воно протікає [6].

Значну увагу в своїх працях Павло Блонський приділяє аналізу статевої аномалії. Саме через них, вважає дослідник, можна багато що взяти про сексуальність. Передовсім він вдається до характеристики онанізму. Він пише: «Більшість дослідників вважає, що з 10 дітей мастурбують 9, але мені здається, що ще ближче до істини стоять знаменитий німецький окуліст Кол, який говорив про 99%, і так само знаменитий американський уролог Юнг, який називає 100% онаністів обох статей» [7, с. 6]. Серед сексуальних аномалій Блонський називає вуайєризм та ексгібіціонізм. При цьому він робить припущення, що практично кожна дитина, принаймні у пубертатний період, вуайєрист і ексгібіціоніст, підглядаючи і оголяючись із сексуальною метою. Демонструючи тісний зв'язок дитячих жорстокостей і насильництва із сексуальністю, Блонський показує, як тілесні покарання небезпечні в сексуальному відношенні, формуючи в дитині мазохіста і садиста: «Так звана штурхана дитячої, якщо немає дорослих, часто переходить у статевий розгул, аж до оголення геніталій і хапання за них» [7, с. 8].

Ускладнюють вивчення сексуальності, вважає П. Блонський, і ґендерні відмінності сексуальності дівчаток і хлопчиків. Вважаючи, що анатомо-фізіологічні відмінності статей не можуть не супроводжуватися відмінностями їх сексуальних переживань, вчений не допускав змішування обох статей і сумарного дослідження дитячої сексуальності незалежно від статі. Він був переконаний, що сексуальність кожної статі має свої особливості: сексуальні прояви дітей залежать не лише від віку, але і від статі [5, с. 235].

Один з нарисів дитячої сексуальності Блонський присвячує вивченню проблеми першого кохання. При цьому він зазначає, що перше кохання зазвичай зовсім не перше, бо йому передують низка коханостей, щоправда, нетривалих і легких за силою. Аналізуючи багатий матеріал своєї експериментальної роботи, Блонський робить ще один важливий висновок: першому коханню передують потреба в коханні. Цей стан характеризується невдоволенням і певним сердечним сумом. Про такого підлітка Блонський говорить, що «ще невідомо, в кого він закохається, але вже твердо відомо, що він закохається» [5, с. 246]. Таким чином, на протипагу сексуальним переживанням раннього дитинства, поштовх до яких – зовнішній, причина кохання – внутрішня. «Жодного разу, – говорив Блонський, – у своєму матеріалі я не знайшов вказівок на негативний у моральному відношенні вплив першого кохання» [5, с. 248]. А звідси висновок педагога: дитину змалку треба вчити проявляти свою любов. І це ще одне важливе завдання сексуальної соціалізації молоді.

На думку Блонського, до статевого дозрівання дитина повинна бути проінформована про сексуальність, її особливості та прояви. Вчений згадує старий афоризм сексуальної соціалізації у підлітковому віці: краще днем раніше, ніж годиною пізніше дати інформацію. Передовсім, вважає педагог, треба проінформувати дітей про шкідливість мастурбування (десь з 9–10 років), про сутність менструацій та полюцій (принаймні до 13–14 років). Що ж до задоволення цікавості дітей стосовно розмноження і статевих особливостей, то тут, вважає П. Блонський, доцільно встановлювати явища зі світу рослин для раннього віку і такі ж явища зі світу тварин для шкільного віку. Послідовність питань, на думку педагога, має зазвичай бути така: проростання рослин, цвітіння, зав'язь і запилення; статеве життя комах, бджіл, риб, птахів і, нарешті, ссавців (зародок, матка, органи розмноження).

П. Блонський констатує, що в його експериментальних матеріалах він не знайшов жодного випадку, коли б питання про походження людини виникало у дитини у зв'язку із сексуальними переживаннями. Для дитини це питання не сексуальне, а наукове; в основі його лежить не сексуальний, а звичайний інтерес про походження в локальному розумінні: «Звідки я взявся?». Сексуальним, на думку Блонського, є не саме питання, а результат пояснення, яке отримує дитина.

Вченого дивував той факт, що в численних книгах зі статевого виховання не пишуть про те, що справжнє статеве виховання є вихованням трудовим, тоді як неробство провокує онанізм і розпусту: «Праця – великий вихователь, але ніде педагогічне значення праці не виступає з такою очевидністю, як у статевого вихованні... Дайте

дитині працю – і її статева моральність поліпшиться» [3, с. 15]. Він вказує на тісний зв'язок між статевим життям і творчою діяльністю – творча енергія є наче трансформацією сексуальної енергії. На відміну від педагогів-аскетів, П. Блонський говорить не про знищення сексуальної енергії, а про її перетворення у вищі форми.

Проблемі сексуальної соціалізації значну увагу приділяв видатний український педагог Антон Макаренко, хоч на деяких етапах розвитку педагогіки саме його представляли як противника статевого виховання взагалі, наводячи за доказ вирвані з контексту його праць фрази, що стосуються часткових аспектів методики статевої просвіти, вважаючи нормальним і морально виправданим лише статеве життя, котре базується на взаємному коханні і яке проявляється в сім'ї. Будь-яке інше статеве виховання буде шкідливим і асоціальним.

Макаренко справедливо стверджував, що «питання про статеве виховання стає важким лише тоді, коли його розглядають окремо і коли йому надають надто велике значення» [8, т. 4, с. 406]. Правильне статеве виховання дітей, на його думку, досягається на кожному кроці, якщо в сім'ї добре організоване життя, якщо склались правильні стосунки між юнаками і дівчатами. Макаренко вважав, що проблеми «полюбив – розлюбив», «обманув – покинув», «полюбив і буду любити все життя» не можуть бути розв'язані без застосування ретельної орієнтації, розрахунку, перевірки і уміння планувати своєї майбутнє.

Загальновідомі слова А. Макаренка про те, що, виховуючи в дитині чесність, працездатність, щирість, звичку говорити правду, повагу до іншої людини, до її переживань та інтересів, тим самим виховують її і в статевого відношенні. Не заперечуючи справедливості такого формулювання, ми вважаємо, що не можна розуміти його надто буквально, не можна сексуальне виховання звести до морального, бо така тактика ні до чого доброго не приведе, що вже неодноразово доведено практикою виховання.

Виховання почуття кохання Макаренко вважав основою сексуальної соціалізації. Звертаючись до учителів, А. Макаренко говорить про необхідність усвідомлення соціальної відповідальності у зв'язку з розв'язанням етичної проблеми – проблеми організації кохання: «Коли ви бачите перед собою вихованця – хлопчика чи дівчинку, ви повинні уміти проектувати більше, ніж здається для ока...» [9, с. 95]. Він вважав, що правильна сексуальна соціалізація дитини – це, передусім, формування культури особистості, виховання глибокої поваги до представників протилежної статі. Її мета – виховати дітей так, аби вони ставились до кохання як до серйозного і глибокого почуття.

Сили «любовної» любові можуть бути знайдені, вважає Макаренко, тільки в досвіді нестате-

вої людської симпатії. Він стверджував: «Кохання не може бути вирощене з надр простого зоологічного статевого потягу. Сили «любовної» любові можуть бути знайдені лише в досвіді нестатевої людської симпатії. Молода людина ніколи не буде кохати свою наречену і дружину, якщо вона не любила своїх батьків, товаришів, друзів. І чим ширша сфера цієї нестатевої любові, тим ближчою буде любов статева» [8, т. 5, с. 172].

Статеве виховання не може бути вихованням фізіології. У зміст сексуальної соціалізації А. Макаренко включав виховання нового ставлення до жінки, що має на увазі жіночу гідність, уважність і тактовність у особистих взаєминах, турботу і чуйність до жінки, позаяк вона виконує особливі функції, пов'язані з народженням і вихованням дітей, звільнення жінки від тягаря домашньої праці. Він писав: «Той, хто здатний ставитись до жінки спрощено і з безсоромним цинізмом, не заслуговує довір'я як громадянин: його ставлення до загальної справи буде теж цинічним, йому не можна довіряти до кінця» [8, т. 4, с. 247]. Але й дівчат слід вчити великої поваги до себе, до своєї жіночої гідності, щоб вона навіть приємних їй молодих людей зустрічала «з деяким перцем».

Наступною умовою статевого виховання є нормальна **завантаженість дитини** турботою і роботою. Деяка нормальна приємна втома до вечора, уявлення про обов'язки і роботи впродовж дня – все це створює дуже важливі передумови для правильного розвитку уяви, для рівномірного розподілу сил дитини впродовж дня. За таких умов у дитини не залишається прагнення до пустого бродяжництва, до випадкових зустрічей і вражень.

Аналізуючи досягнення керованих ним закладів у питаннях сексуальної соціалізації, А. Макаренко писав:

«1. Ми утримуємося на лінії морального впливу, не перейшовши на лінію зовнішнього придушення.

2. Ми не допустили в комуні скільки-небудь помітної розпусти і безладних статевих контактів, локалізувавши статевий потяг у межах окремої пари і поєднавши його з основами дружби.

3. Ми сильно скоротили кількість пар і майже призупинили утворення нових.

4. Ми зробили обов'язковим положення, що кохання завершується шлюбом. Це надавало питанням кохання засади відповідальності і значно збільшило кількість гальмуючих стимулів» [8, т. 1, с. 202].

Важко погодитися з Макаренко в його переконанні в тому, що не треба боятися того, що дитина знає про таємницю дітонародження від своїх товаришів і подруг і буде тримати свої знання в секреті. Взагалі до питань сексуальної просвіти, вважав А. Макаренко, треба ставитися

спокійно і не робити з них чогось надособливого. На його думку, ніякого особливо наполегливого інтересу до статевих питань у дитини немає і не може бути. Такий інтерес настає лише в період статевого дозрівання, але до цього часу зазвичай нічого таємничого в статевому житті для дитини вже немає. Тому немає ніякої термінової потреби поспішати відкривати «таємниці дітонародження», реагуючи на випадкове питання дитини. Якщо ж почати тлумачити їй у деталях стосунки чоловіка та жінки, то це обов'язково викличе в ній надмірну цікавість до статевої сфери і надто рано буде розбурхувати уяву, що може покласти початок статевим переживанням, для яких ще не настав час.

Разом із тим А. Макаренко вважав за доцільне проведення в школі серйозних бесід (з хлопцями і дівчатами окремо) з питань статевої гігієни, а в старшому віці – з проблем небезпеки венеричних захворювань. Але такі бесіди повинні торкатися «статевої моралі». Приводом для таких бесід мають бути: цинічні розмови, підвищений інтерес до чужих сімейних справ, підозріле і не зовсім пристойне ставлення до любовних пар, легковажна дружба з дівчатами, неповага до жінки, надмірне захоплення нарядами, раннє кокетство, інтерес до книг, які надто відкрито зображають статеві стосунки. При цьому Макаренко не перебільшував значення бесід на статеву тематику. Більше того, на його думку, краще буде, коли ці бесіди буде проводити лікар, коли ці бесіди проводяться в школі. Проти надто ранніх обговорень статевого питання з дітьми Макаренко заперечував і з інших міркувань: відкрите і надто передчасне обговорення статевих питань приводить дитину до грубого раціоналістичного погляду на статеву сферу, кладе початок тому цинізму, з яким іноді доросла людина так легко ділиться з іншими найсокровеннішими своїми статевими переживаннями. Такі бесіди з дітьми ставлять перед дитиною статеву тему у вузькому фізіологічному оформленні.

Глибокі думки А. Макаренка можна сумувати таким чином: сексуальна соціалізація – це не навчання підлітків техніки «безпечного сексу», а виховання в майбутньому чоловікові уміння бути мужчиною, а в майбутній жінці – уміння бути жінкою в усіх численних проявах життя. В цьому полягає один з постулатів статевого виховання.

У повоєнний час про необхідність статевого виховання і сексуальної просвіти багато говорить український педагог Василь Сухомлинський. В численних його працях присутні ідеї та практичні рекомендації щодо виховання статей, які ґрунтуються на неупередженому ставленні до особи та повазі до неї незалежно від статевої належності. Цінними є ідеї педагога про необхідність готувати юнаків і дівчат у системі стосунків «чоловік – жінка»: «благородство у взаєминах між хлопцем і дівчиною, чоловіком і жінкою – це

дерево, яке зеленіє тоді, коли його краса живиться глибоким корінням людської гідності, честі, поваги до людей і до самого себе, непримиренності до зла, бруду, приниження людської гідності» [10, т. 3, с. 313]. Неодноразово він повторював, що «не можна допустити того, щоб жінки наші ставали освіченими, інтелектуально багатими рабинями – одне з дуже важливих завдань школи». І далі: «Як вогню бійтеся, щоб дівчатка відчували: ми – слабші, наша доля – підкорятися» [10, т. 1, с. 574]. Закликаючи до чуйності і тактовності, В. Сухомлинський вважав неприпустимим для вихователя пояснювати ті чи інші позитивні чи негативні риси дитини приналежністю до тієї чи іншої статі, тим більше протиставляти дівчат хлопцям або навпаки.

Висновки і пропозиції. На жаль, після Василя Сухомлинського важко назвати вітчизняних педагогів, які розвинули сексуальну педагогіку як науку. Однак проведений аналіз історичної спадщини вітчизняних педагогів ХХ століття засвідчив, що такі проблеми сексуальної педагогіки, як зміст сексуальної освіти та статевого виховання, принципи та методика їх проведення, знайшли своє відображення у працях вітчизняних педагогів, хоч і не всі проблеми через низку причин, в тому числі ідеологічних, розкриті. Але сексуальна соціалізація, окрім сексуальної освіти та статевого виховання, включає ще формування сексуальної куль-

тури молоді. Ось тут, як свідчить практика, повна цілина в українській педагогіці. Але це проблема наступного дослідження.

Список використаної літератури:

1. Лозинский Е. Проблемы сексуальной педагогики. *Вестник воспитания*, 1904. №1, С. 30.
2. Залкинд А.Б. 12 половых заповедей победившего пролетариата. Москва, 1924. 61 с.
3. Залкинд А.Б. Половое воспитание. Москва, 1930. 337 с.
4. Блонский П.П. Введение в дошкольное воспитание. изд. 2-е, Москва, 1917.
5. Блонский П.П. Очерки детской сексуальности. Избранные педагогические и психологические произведения. В двух томах. Том первый. Москва : Педагогика, 1979. С. 202–276.
6. Блонский П.П. Возрастные особенности детей. Избранные педагогические произведения. Москва : Изд-во АПН РСФСР, 1961. С. 373–528.
7. Блонський П.П. Статеве виховання школярів: сторінками історії (20–30-ті роки ХХ століття). Хрестоматія. Херсон : ХДУ, 2007. С. 5–16.
8. Макаренко А.С. Педагогические сочинения в восьми томах. Москва : Педагогика, 1985.
9. Макаренко А.С. Воспитание гражданина. Москва, 1988. С. 95.
10. Сухомлинський В. Вибрані твори в п'яти томах. Київ : Радянська школа, 1976–1978.

Kravets V., Kravets S. The problems of sexual pedagogy in the works of classics of national pedagogical science

In the article the establishment of sexual pedagogy as a science in the 20-th century is analyzed. It was revealed that in 1920–1930's sexual subjects were not popular with teachers and mainly considered by pedagogists. The value of the leader of pedagogy A. Zalkind in the formulation of the main ideas of sexual pedagogy was shown. Thorough analysis of the work of the scientist, primarily "12 sexual commandments of the proletariat" and "Sex education" was done. A special interest deserve his ideas about the continuity of sexual socialization, the integral nature of all parts of the educational process in the implementation of its tasks, the importance of sublimation in sexual education teenagers.

Based on the study of the works of P. Blonsky the attempt to assess the contribution of the scientist into the development of sexual pedagogy as a science was made. Particular emphasis is placed on the work "Sketches of child sexuality". Blonsky developed an original method for learning child sexuality, believing that without it, it is impossible to succeed in sexual socialization of the school youth. He insisted that child must be prepared to meet the puberty. For the first time in pedagogy, professor demonstrates gender differences in manifestations of sexuality, as well as analyzes the character and causes of sexual anomalies. Like nobody in the native pedagogy, Blonsky deeply studied the problem of the first love. The approaches of Blonsky to the organization of sexual enlightenment and sexual education in his writings, researcher's concerns about ignorance of teachers and parents in sexual matter are analyzed.

In the article the place of A. Makarenko in theoretical and practical solution of sexual socialization problems is shown. Though not with all the conclusions of the pedagogue we can agree unequivocally, especially from the today's perspective, namely with his approaches to sexual education of pupils, it can be interesting the experience of non-sexual love formation in the writings of Makarenko, his practice of joint education of boys and girls in the group. Solving the issues of sexual education in the works by V. Sukhomlynsky is also shown. Perspectives of the development of sexual pedagogy are presented.

Key words: sexual pedagogy, sexuality, love, sexual education, sexual socialization, sexual enlightenment, sublimation.